

hedeflediğini belirtir. Sînâ vahyiyle hukuk düşüncesine sahip bir topluluğa dönüşen İsrâiloğulları'nın daha önce, hatta Mûsâ önderliğinde bunu kabule hazır hale gelmeleri için geçirdiği tecrübelerden bahseder.

Genel olarak kitap Sînâ vahyi öncesi hukuku değerlendirmektedir ve ulaşılabildiğimiz bilgilere göre konu farklı açılardan ele alınsa da hukuk tarihi bakımından derli toplu bilgi sunan ilk kaynaktır. Bu bağlamda yazarın hedefine ulaştığı söylenmelidir. Ne var ki, yazarın benimsediği yaklaşımın yer yer zorlamalara sebep olduğu görülür. Şöyle ki, yazar meseleyi tarihçi-pozitivist bir bakış açısıyla irdeleyip hukuk düşüncesinin gelişimi, insanlığın hukukla tanışması ve sonraki nesillere aktarımı bağlamında araştırmıştır. Bu bağlamda yazara göre Sînâ vahyi öncesi buyruklar aslında sözlü geleneklerdir. Fakat yazarın pozitivist hukuk ile idealist hukuk arasındaki mahiyet farkını yer yer gözetmediği görülür. Ek olarak temel aldığı kaynaklar tamamen dinî kaynaklar olmasına rağmen, kendi tezini temellendirmek için yazarın zorlama yorumlara başvurduğu, bir yerde esas kabul ettiği dinî bir hükmü başka bir yerde geçersiz kabul ettiği veya gelenekte temel kabul edilen bir hükmün hilafına yorumda bulunduğu görülür. Yahudi temel dinî kaynakları kullanmakla birlikte, Yahudilik'te Nûh kanunları ile özdeşleştirilen Sînâ öncesi dönem hukuku ile eski Yakındoğu kanun metinleri arasındaki benzerliği konu edinen karşılaştırmalı çalışmalara başvurmaktan vazgeçmesi de (s. 15) çalışmanın başarısına gölge düşürmektedir. Tüm bunlarla birlikte kitabın sadece yahudi hukuk tarihi alanında değil, hukuk düşüncesi tarihi ve kültür tarihi alanında da önemli bir yere sahip olduğu belirtilmelidir.

Eldar Hasanov

Tasavvuf ve Tenkit

Süleyman Uludağ

İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2011, 246 sayfa.

Ülkemizde tasavvuf tarihi denince akla gelen ilk isimlerden biri olan ve tasavvuf terimlerine dair eserlerinin yanı sıra özellikle ilk dönem klasik eserlerden yaptığı tercümelemlerle tanınan Süleyman Uludağ, bu kez *Tasavvuf ve Tenkit* adlı eseriyle okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Eser tasavvufta hür düşüncenin bulunmadığına; itiraz, tenkit ve tartışmaya yer olmadığına; tasavvufun taklidi, körü körüne bağlılığı ve kayıtsız şartsız itaati öngördüğüne dair yaygın olan anlayışın mutlak surette gerçeği yansıtmadığı tezinden hareket etmektedir. Eserin temel amacı, yaygın kanaatin aksine, tasavvufta

geniş bir eleştiri ve yorum alanının bulunduğunu, düşüncelerin rahatlıkla ifade edildiğini, serbest bir tefekkürün oluştuğunu açık bir şekilde ortaya koymaktır. Tasavvuf dışından yöneltilen eleştirilerin bilinen bir husus olduğunu ifade eden yazar, kaleme aldığı bu eser sayesinde, sûfi olmayanlara kıyasla bizzat sûfilerin kendilerini çok daha samimi ve gerçekçi bir şekilde eleştirdiklerinin görüleceğini söylemektedir. Eserde sadece sûfilerin özeleştirilerinin tespit edilmesiyle yetinilmediği, bunun yanı sıra tasavvufun mahiyeti ve hakikatine dair pek çok izah, tespit ve değerlendirmeye de yer verildiği belirtilmektedir.

Tasavvuf ve Tenkit; “Önsöz”, “Giriş”, üç ana bölüm, “Ekler”, “Sonsöz” ve “Bibliyografya”dan meydana gelmektedir. “Giriş” bölümünde yazar tasavvufa yönelik eleştirilerin ana hatlarıyla iki gruba ayrılabilceğini, bunlardan ilkinin zâhir ehli olarak adlandırılan ulemânın eleştirileri, diğerinin ise bizzat ehl-i tasavvufun kendilerine ve birbirlerine yönelik tenkitleri olduğunu söyler. Eserin konusunu, “Sûfilerin dönüp kendilerine bakmaları, evlerindeki eksikleri görüp bunları gidermeye çabalamaları ve hatalarını düzeltmeleri anlamına gelen öz eleştirileridir” diyerek özetleyen yazara göre sûfiler farklı şekillerde öz eleştiri yapmışlardır. Sûfinin nefsinin kınayıp kötölemesi, onu murakabe ve muhasebe etmesi, gerektiğinde nefsinin cezalandırması bunlar arasında yer almaktadır. Yazar tasavvufun ilk makamı olduğunu ifade ettiği “tövbe”yi de bir tür öz eleştiri olarak değerlendirmektedir. Ayrıca nefsinin eleştiren bir sûfinin samimiyetinin gereği olarak bunu müritlerine ve sohbetine katılan kimselere de tavsiye etmesi, hatta yeri geldikçe onların hatalarını göstermesi sûfiler arasında eleştirinin hiç eksik olmadığına yönelik işaretler olarak kabul edilmelidir.

Eserin “Birinci Bölüm”ünde öncelikle eleştirinin tanımı ve önemi üzerinde durularak eleştirinin kişinin kusurlarından arınmasına yardımcı olabileceği ifade edilmektedir. Tasavvufta itiraz ve tenkit olamayacağını söyleyen kimselerin, bir sûfinin, “Tasavvuf itirazdan yüz çevirmektir” şeklindeki tanımını genelleştirdiklerini, tasavvuf karşıtı kimselerin de buna dayanarak tasavvufun ilmî ve fikrî hayatı öldürdüğünü iddia ettiklerini ifade eden yazar, bu sözün genele teşmil edilemeyeceğini, bunun tasavvufa yeni giren müridin mürsidi karşısındaki tutumunu belirttiğini söylemektedir. Ayrıca Uludağ, bu tarz ifadelerin yanlış anlamadan kaynaklandığını ve bunları tasavvufun özüyle ilişkilendirmenin ciddi bir hata olduğunu vurgular. “Birinci Bölüm”de bunlara ek olarak nelerin eleştiri kapsamına girdiğine ve eleştiri esnasında nasıl bir üslûp kullanılması gerektiğine; kimlerin eleştirme hakkına sahip olduğuna değinilirken, tasavvufa yeni giren bir sâlikin şeyhini eleştirmesinin uygun olmadığı, bunun onun mânevî ilerlemesine zarar vereceği ifade

edilerek tasavvufta başlangıçta kişiye eleştiri hakkının tanınmadığı, bu hakkın zamanla elde edildiği belirtilmiştir.

Eserin en hacimli kısmı olan “İkinci Bölüm”de tasavvuf tarihinde yer alan eleştiri örneklerine yer verilmiştir. Bu bölümde erken dönem sûfilere, müellif sûfiler ve son dönem sûfilerinden örnekler sunulmaktadır. Bu sûfiler arasında Ebû Bekir el-Vâsıtî, Cüneyd-i Bağdâdî, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Şibli, Hâris el-Muhâsibî, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Kuşeyrî, Hücvîrî, Gazzâlî, İbnü'l-Arabî, İmâm-ı Rabbânî, Hüseyin Vassâf, Mehmed Zâhid Kotku gibi isimler yer almaktadır. Sûfilerin birbirlerini eleştirmelerini mezhep imamlarının ve müctehidlerin birbirini eleştirmesine benzeten yazar, birbirine muhalefet eden sûfilerden somut örnekler vermektedir. Meselâ Bâyezîd-i Bistâmî ile Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr ile Abdülkerim el-Kuşeyrî, Alâüddevle-i Simnânî ile Abdürrezzâk el-Kâşânî bunlardan bir kısmıdır.

“Üçüncü Bölüm”de yazar tasavvufta eleştiri konusu olan akıl, ilim, şathiye, tevekkül ve züht gibi bazı temel meseleler üzerinde durmaktadır. Örneğin sûfilerin akla önem vermeyip onu hafife aldıkları iddiası oldukça yaygındır. Bu iddiaya cevaben yazar, sûfilerin Allah'ı ancak akıl sahiplerinin tanıyabileceği hususunda ittifak ettiklerini, fakat aklın bir sınırının olduğunu ve Allah'ın kelâmını ve resûllerini dinlemeden kendi aklıyla O'na ulaşmak isteyenlerin Hakk'a giden yolu bulamayacaklarını ifade etmektedir. Ayrıca sûfilerin aklın metafizik konularda yetersiz kaldığı yönündeki kanaatlerini de dile getirmiştir.

Eserin sonunda iki ek yer almakta; ilkinde sûfi, mutasavvıf, irade, sülûk, sâlik, mârifet vb. tasavvufî terimlerin; ikincisinde ise gerçek sûfilerin kendilerini sûfi gibi göstermeye çalışanlar için kullandıkları müddeî, mukallit, nâkıs, ehl-i kısr, nâ-puhte gibi kavramların kısa açıklamalarına yer verilmektedir. Böylece okuyucunun tasavvufî kavramlara âşinalık kazanmasına yardımcı olmak da hedeflenmektedir.

Eserde, sûfilerin eleştirilemez, hatalarından ve kusurlarından bahsedilemez kimseler olmadıklarına, dahası bizzat kendileri tarafından eleştirilerin yapılmasına birincil kaynaklardan hareketle işaret ediliyor olması, çalışmanın önem ve değerini yükseltmektedir.

Kitaba ilişkin bir başka husus da savunmacı bir yaklaşımdan ziyade, daha tarafsız bir gözle kaleme alınmaya çalışılmış olmasıdır. Bu husus zaman zaman sûfilere yöneltilen bir kısım eleştirilerde haklılık payının bulunduğu dair örneklerin verilmesinden anlaşılmaktadır. Bu durum bize yazarın amacının yalnızca sûfilere savunmak değil, bir hakikati ortaya koymak olduğunu göstermektedir.

Tasavvufi kaynaklarda hadis olarak yer alan; ancak sahih hadis kitaplarında bulunmayan sözlerin hadis diye nakledilmesi “İyimserlik-Kötümserlik ve Eleřtiri”, “Eskiye Duyulan Hasret ve Eleřtiri” başlıklı kısımlarda yer yer tekrara dūřülmesi ve mevzu dışına çıkararak konunun dağıtılması kitabın zayıf tarafları olarak görülebilir. Bununla birlikte oldukça zengin bir bibliyografyaya sahip eserde birincil kaynakların tercümelerinin değil de orijinal metinlerinin kullanılmış olması onun en güçlü yönlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Tasavvufa yöneltilen eleştirilere cevap niteliğinde kabul edilebilecek olan eserin alana en büyük katkısı, eleştirilerin haksız yönlerini gösterip aksini sağlam örneklerle ortaya koyuyor oluşudur.

Kübra Zümrüt Orhan